

Polis- och åklagararkiv

Arkivbildningen för polis- och åklagarväsendet kan variera väldigt före 1965, då polisen förstatligades och en enhetlig organisation även skapades för åklagarväsendet och kronofogdeväsendet. På Landsarkivet i Uppsala finns polisarkiv och åklagararkiv från Uppsala, Södermanlands, Örebro, Dalarnas och Västmanlands län.

Polisverksamheten på landsbygden t. o. m. år 1917

Polisverksamheten på landsbygden utövades av kronofogdar och länsmän, vilka var tjänstemän underställda länsstyrelsen. Kronofogden hade ansvar för att upprätthålla ordningen och även fungera som polischef. Under sig hade han ett antal av länsstyrelsen tillsatta *länsmän (Ikronolänsmän)*, var och en med sitt distrikt (se särskild vägledning om kronofogdearkiv).

Länsmansarkiv

Länsmannen ansvarade för allmän ordning och säkerhet men skulle också se till att skatter betalades samt hjälpa till vid häktningar och fångtransporter. Länsmannen kan alltså ses som en polischef inom sitt distrikt och kunde ibland fungera som åklagare på lägsta nivå. Under sig hade länsmannen fjärdingsmän som fungerade som polisbiträden och även hjälpte till med andra uppgifter inom distriktet. Förr användes den samlande beteckningen kronobetjänte för kronolänsmän och fjärdingsmän, i deras roll som underordnade s. k. landsstatstjänstemän på landsbygden. Vid årsskiftet 1917/1918 omorganiserades länsförvaltningen och kronofogden och länsmannen ersattes med en landsfogde för hela länet, och landsfiskaler på lokal nivå.

Innehåll

Länsmansarkiven är vanligen ganska små och består till stor del av diaries och korrespondens från mitten/slutet av 1800-talet fram till 1917. Arkiven har ordnats i volymer med löpnummer. I stort sett följer ändå ordningsföljden det allmänna arkivschema (brevkoncept, diaries, inkomna skrivelser etc.).

Polisverksamheten på landsbygden 1918–1964

Med landsbygd räknas här även de städer som låg under landsrätt, d. v. s. de som inte hade magistrat. Länsstyrelsen fungerade som högsta polisväsende på landsbygden med en landsfogde, som var överåklagare i länet tillika länspolischef, och landsfiskaler i olika distrikt.

Landsfiskalsarkiv (1918–1964)

Landsfiskalen var en kombination av polischef, åklagare och kronofogde inom sitt distrikt. Dessa distrikt omfattade ofta flera socknar och från 1940-talet även städer som saknade magistrat eller stadsfiskal. Landsfiskalen ansvarade även för att handel och näringsliv, samfärdsel och kommunikationer, brandskydd, fattigvård, byggande m. m. fungerade enligt

gällande regler, och hade särskild tillsyn över utlänningar, tiggare, lösdrivare och alkoholister samt tillverkning och försäljning av rusdrycker. Landsfiskalen tillsattes av länsstyrelsen genom fullmakt av Kungl. Maj:t, och inspekterades av landsfogden. År 1965 upphörde landsfiskalsämbetet då det svenska polisväsendet förstatligades och de tre verksamhetsgrenarna polis, åklagare och kronofogde skildes åt.

Vid periodens början, år 1918, fanns 86 landsfiskaldistrikt i de fem län som utgör landsarkivets område. År 1964 var antalet 57 efter flera sammanslagningar.

Innehåll

Arkiven avspeglar landsfiskalens verksamhet som polischef, allmän åklagare och utmätningsman. Landsfiskalsarkiven är hårt gallrade. Diarier av olika slag, t. ex. brottmålsdagboken eller allmänna dagboken, är i regel bevarade men det kan finnas luckor, särskilt för den äldsta tiden. Handlingarna/akterna till dagböckerna är emellertid ofta gallrade. Perioden 1955–1964 har däremot i regel bevarats. Några s. k. typarkiv har i större utsträckning undantagits från gallring. Exempel på sådana är landsfiskalen i Ulleråker och landsfiskalen i Rönö.

Landsfogdearkiv (1918–1964)

Inom de län som finns representerade på landsarkivet finns även handlingar kopplade till ämbetet landsfogde. Landsfogden var överåklagare i länet och fungerade även som länspolischef. När polisväsendet förstatligades 1965 övertogs landsfogdens uppgifter av länspolischef och länsåklagare.

Innehåll

Landsfogdarnas arkiv innehåller bland annat stora mängder brottmålsakter. Grövre brott som kunde ge flera års fängelse handlades vanligen av landsfogden. Landsfogdearkiven kan därför i viss utsträckning kompensera att landsfiskalernas arkiv ofta är hårt gallrade.

Polisverksamheten i städer och köpingar t. o. m. år 1964

I städerna fungerade polisen i stort sett oförändrat fram till 1964. Upprätthållandet av ordningen och brottsbekämpningen i städerna var ursprungligen magistratens ansvar. Äldre polishandlingar kan därför återfinnas i rådhusrätts- och magistratsarkiven (se särskild vägledning om rådhusrätts- och magistratsarkiv). Från 1800-talets andra hälft, i vissa fall ännu tidigare, finns det särskilda polis- eller åklagararkiv.

Stadsfiskalsarkiv

Stadsfiskalen var åklagare i staden och som sådan en statlig tjänsteman, men lydde även under magistraten. Borgmästaren eller annan i stadens magistrat var polischef. Vissa större städer, som Uppsala och Örebro, fick från 1870-talet en poliskammare med polismästare som polischef, medan chefskapet i övriga fall oftast utövades av borgmästaren. Detta chefskap kom så småningom dock att övertas av stadsfiskalen.

I de fall stadsfiskalen var polischef är arkivet ett kombinerat polis- och åklagararkiv. Detta gäller för de flesta städer. Undantagen är Uppsala, Örebro och Västerås där stadsfiskalen endast fungerade som åklagare och de polisiära handlingarna återfinns i egna arkiv (se vidare under Polisdistriktsarkiv nedan). Under 1940-talet, då det skedde förändringar i polisdistriktsindelningen i stort, indrogs stadsfiskalstjänsten utom i några fall, där den fanns

Riksarkivet

Landsarkivet i Uppsala

LANDSARKIVETS VÄGLEDNING TILL

kvar ända till polisens förstatligande 1965. Städer utan stadsfiskal kom att lyda under det omgivande landsfiskalsdistriktet.

Innehåll

Stadsfiskalsarkiven har i regel inte varit utsatta för lika hård gallring som landsfiskalsarkiven. Stadsfiskalen i Falun är s. k. typarkiv som bevarats i högre utsträckning än övriga.

Polisdistriktsarkiv (kommunala)

På landsarkivet finns även polisdistriktsarkiv för kommunala polismyndigheter. De största är *Polisen i Uppsala*, *Poliskammaren i Örebro* och *Polisen i Västerås*. Dessa städer skötte under många år polisverksamheten helt på egen hand. Arkivförteckningarna finns bland kommunala förteckningar (gröna pärmar) i landsarkivets läsesalsexpedition.

Innehåll

Polisarkiven för Örebro och Uppsala är typarkiv och därför relativt väl bevarade för hela perioden. Även Västerås polisdistriktsarkiv är välbevarat.

Statspolisarkiv (1933–1964)

Efter händelserna i Ådalen 1931, då militär öppnade eld mot ett demonstrationståg och fem personer sköts ihjäl, beslutade riksdagen att militär inte fick användas mot civila. Man inrättade därför 1933 en statspolis för hela riket. Statspolisen indelades vanligen i kriminalavdelning och ordningsavdelning, som båda kunde skickas ut på uppdrag på landsbygden.

Ordningsavdelningen arbetade med olika typer av övervakning och allmän ordning. Kriminalavdelningen kunde rekvireras av landsfogden eller landsfiskalen vid grova brottmål. Statspolisen stationerades i residensstäderna (Uppsala, Nyköping, Västerås, Örebro och Falun). Den kunde också vid behov användas i den lokala polisverksamheten och fick därmed en stor rörlighet som saknades hos andra polisiära verksamheter.

Innehåll

Arkiven är i några fall hårt gallrade (Uppsala och Västerås). Handlingar rörande åren 1955–1964 är i regel bevarade.

Polis- och åklagarväsendet fr. o. m. 1965

År 1965 förstatligades polisen och gick från att vara en kommunal angelägenhet till att styras av staten. Tre fristående organisationer skapades: polisväsendet, åklagarväsendet och kronofogdeväsendet. Det bildades 118 polisdistrikt (1998 hade de minskat till 21) och organisationen centraliserades alltmer under en rikspolisstyrelse.

Polismyndighetsarkiv (1965–1990-talets mitt)

Från och med 1965 är polisen organiserad i distrikt och alla dessa polisdistrikt har ännu inte lämnat in sina arkiv till landsarkivet. De upphörda polismyndighetsarkiv som ännu inte

levererats är Polismyndigheten i Tierp (Uppsala län), Polismyndigheten i Katrineholm och i Nyköping (Södermanlands län), Polismyndigheten i Fagersta och i Köping (Västmanlands län).

Innehåll

Polismyndighetsarkiven innehåller bland annat kriminaldiarier. I dessa finns dokumentation om anmälda brott och varje brott har tilldelats ett nummer. Detta nummer kan man använda för att ta sig vidare till handlingarna gällande ärendet. Det finns även ett allmänt diarium där ansökningar och liknande som inkommit till myndigheten tas upp. Namn på inblandade i ett brottmål kan ofta sökas i målsäganderegister eller personblad över misstänkta.

Åklagararkiv 1965–1996

Varje polisdistrikt motsvaras i regel av ett åklagardistrikt. Med något undantag (t. ex. Uppsala) har alla åklagardistrikts arkiv levererats till landarkivet.

Innehåll

I åklagararkiven finns diarium för de mål som behandlats av åklagare. Handlingar gällande brottmål hos åklagaren gallras efter viss tid. Man kan även i diariet hitta hänvisningar gällande mål som gått vidare till domstol och liknande.

Tillgänglighet

Det mesta av materialet i polis- och åklagararkiven som är yngre än 70 år omfattas av sekretess, vilket innebär att varje utlämnande måste prövas.

Vilka uppgifter behövs?

De uppgifter som underlättar för att hitta ett ärende är tid, plats och vilken sorts händelse det gäller.